

Ja niin olen täällä - kuin vapaaehtoinen vanki

Unelma vapaan kirjailijan elämästä

Pirkko Varjo

Kirjoittamisen kandidaatintutkielma

Lukukausi 2016

Jyväskylän yliopiston avoin yliopisto

Varjo, Pirkko. 2016. Ja niin olen täällä - kuin vapaaehtoinen vanki. Unelma vapaan kirjailijan elämästä. Kirjoittamisen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopiston avoin yliopisto. Lukukausi 2016. 26 sivua.

Tiivistelmä

Millaista vapaan kirjailijan elämä on ja kannattaako siitä haaveilla? Otan asiasta selvää: etsin vapaina kirjailijoina työskentelevien kertomuksia omasta elämästään, luen vapaiden kirjoittajien käymiä nettikeskusteluja ja haastattelen kasvotusten yhtä vapaana kirjailijana itseään elättävää ihmistä.

Teoriaosuudessa pohdin vapauden käsitettä ja selvitän, millaisen kuvan muun muassa kirjoittajakoulutuksesta ja ammattikirjoittajien toimeentulosta tehdyt tutkimukset antavat vapaan kirjailijan elämästä. Tutkimusmenetelmäni on hermeneuttinen, tulkitseva ja ymmärtämään pyrkivä.

Tutkimukseni perusteella uskon, että vapaan kirjailijan asemasta kannattaa haaveilla, kunhan se tapahtuu oikeista syistä. Maineen ja rikastumisen voi unohtaa, mutta tunne oman elämän hallitsemisesta, vapaudesta, on mahdollista saavuttaa.

Asiasanat: vapaa kirjailija, kirjailijan työ, kirjailijan elämä, esikoiskirjailija

Sisällys

Johdanto.....	4
1. Käsitteistä ja aiemmasta tutkimuksesta.....	5
1.1 Valta, lupa ja mahdollisuus.....	5
1.2 Mitä kirjailijan elämästä tiedetään?.....	7
2. Tämän takia ja tällä tavoin.....	10
2.1 Keskeiset tutkimuskysymykset.....	10
2.2 Tutkimusmenetelmät.....	10
3. Ulkokirjalliset utopiat.....	12
4. Kirjailijaelämää.....	14
4.1 Vapaallekin kaikki maksaa.....	14
4.2 "En missään tapauksessa vaihtaisi".....	17
4.3 Säännöllistä työtä pyjama päällä.....	18
4.4 Pettymystä kustannuspäätöksen jälkeen.....	20
5. Johtopäätökset.....	21
Lähteet.....	23

Johdanto

Kirjoitin lastenkirjan 1990-luvun puolivälissä. Olin jo kohtalaisen kokenut ammattikirjoittaja, tehnyt monipuolista toimittajan työtä ja kirjoittanut novelleja ja jatkokertomuksia, mutta yhtään kirjaa en ollut julkaissut. Haave kirjan kirjoittamisesta oli kuitenkin elänyt minussa aina - eikä vain yhden kirjan, vaan useiden. Halusin kirjailijaksi, vapaaksi kirjailijaksi, sillä uskoin, että vasta vapaana kirjailijana voisin olla onnellinen. Pikku kirjani lunastaisi minulle menolipun tähän Onnen maahan.

Lähetin käsikirjoituksen useisiin kustantamoihin. Ensimmäisen hylkäävän vastauksen sain puolen vuoden päästä, toisen, kun olin odottanut lähes vuoden. Vastaukset olivat lyhyitä ei-kiitoksia, ilman selityksiä.

Käsikirjoituksen valmistumisesta kului pari vuotta ja ymmärsin, ettei sitä julkaistaisi. Keksinkin, että voisin kuitenkin hyötyä työstä jos kirjoittaisin aiheesta lehtijutun. Tarjosin Kotilieteen juttua, jossa kerrotaan käsikirjoituksen vaiheista ja kirjailijaksi haluavan kirjoittajan pitkästä odotuksesta. Idea hyväksyttiin, kirjoitin jutun ja sain siitä palkkioksi 3000 markkaa. Siihen aikaan se oli minulle merkittävä summa.

Sain jutustani hyvää palautetta. Sain myös hyvän korvauksen ja valtakunnallista julkisuutta. Kai minä nyt olin tyytyväinen?

Mitä vielä. Olin katkerasti pettynyt itseeni ja koko elämään. Kustantamojen hylkäys oli sanoinkuvaamattoman paljon painavampi asia kuin se, että lehtikustantaja kohteli suopeasti. Eihän kyse ollut rahasta eikä vielä

maineestakaan vaan siitä, että minä halusin tulla kirjailijaksi. Vain vapaana kirjailijana voisin elää onnellisena.

Tiedän, etten ole yksin haaveeni kanssa. Innokkaat, enemmän tai vähemmän lahjakkaat kirjoittajat haaveilevat vapaan kirjailijan elämästä ja pitävät sitä tavoitteenaan. Toimittajien joukossa näitä haaveilijoita on uskoakseni enemmän kuin muissa ammattiryhmissä mikä on ymmärrettävää: mehän kirjoitamme jo työksemme ja kynnyks siirtyä fiktiivisen tekstin tuottajaksi tuntuu teoriassa matalalta. Jotkut jopa onnistuvat tässä.

Olen edelleen kirjoittaja, en kirjailija. Teen työtä vapaana toimittajana. Voin itse päättää, milloin pidän vapaapäivän tai lähdän lomalle. Minun ei tarvitse selittää mitään, jos kieltäydyn tarjotusta työstä. En tarvitse herätyskelloa. Uneksin yhä vapaan kirjailijan elämästä.

Millaista vapaan kirjailijan elämä on? Mitä on se tavoiteltu, kadepdittu vapaus? Täyttääkö vapaaksi kirjailijaksi jääminen toiveet? Otan tästä nyt selvää lähdemateriaalin, haastattelun ja omien kokemusteni perusteella.

1. Käsitteistä ja aiemmasta tutkimuksesta

1.1. Valta, lupa ja mahdollisuus

Mitä vapaus on? Kielitoimiston sanakirja (2012, 513) määrittelee sen oikeudeksi, vallaksi, luvaksi ja mahdollisuudeksi tehdä jotakin vapaasti ja esteettä. Vapaaksi ammatiksi sama kirja määrittelee työn, joka on riippumaton vakinaisesta työnantajasta, jossa toimitaan itsenäisenä yrittäjänä tai freelancerina (Kielitoimisto 2012, 510.) Taiteilijan elämään ajatus vapaudesta liittyy itsestään selvästi, ei oikein voi ajatella, että taiteilija tekee työtään virka-aikaan kuukausipalkalla. Silti

virtaiteilijoitakin on, läänintaiteilijat esimerkiksi, mutta kirjailijan varsinaista työtä, kirjojen kirjoittamista, ei sentään missään tehtäne kellokortin tahdissa.

Hannu Raittila vertaa vapaita kirjailijoita entisajan pätkätöistä eläneisiin, ammatillisesti itsevarmoihin rakennustyömiehiin. Hekin katsoivat olevansa vapaita ja olivat sitä jokaisen työsuorituksensa jälkeen; vailla tietoa jatkosta. (Raittila 2006, 19.) Työmarkkinat ovat muuttuneet yhä enemmän siihen suuntaan, että pätkätyöt alkavat olla useammin sääntö kuin poikkeus. Raittilan tarkoittamat "entisajan" rakennusmiehet ovat yhtä hyvin nykyajan kaupan kassoja, yliopiston tutkijoita, sairaaloiden sijaisia tai vaikka kirjailijoita. Epävarmuudesta on tullut vallitseva olotila, osa enimmäkseen kuitenkin plusmerkkistä vapautta.

Vapauden kaipuu ja ihannointi ei ole mikään uusi asia. Se kietoutuu jo Platonin (427-347 eaa.) Hyvän ideaan, hengen filosofiaan, jossa idealistinen nero on kumonnut ruumiin tarpeet ja osoittanut, kuinka käsitteellinen, henkinen ja sielullinen ovat aina ylitse muun (Varto 1993, 49). Tähän filosofiaan vapaan kirjoittajan, kirjailijan erityisesti, on suotavaa uskoa, sillä ruumiin tarpeiden sivuuttaminen on enemmän tai vähemmän välttämätöntä jos aikoo hankkia elantonsa kirjoittamalla. Platon on ollut ainakin yhtenä vaikuttamassa myyttiseen taiteilijakuvaan hengen lieskoja syöksevästä, aineellisesti vähään tyytyvästä olennoista.

Kirjoittamisella ei Suomessa rikastuta, ei edes tulla kelpollisesti toimeen ani harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta. Tästä varoitti jo Mika Waltari vuonna 1935 ilmestyneessä oppaassaan Aiotko kirjailijaksi sanoessaan, että yksinomaisena ammattina kirjailijuus ei elätä harjoittajaansa (Waltari 1935, 12). Kirjailijan työ on kuitenkin haluttua, vaikka palkka on nimellinen ja työehdot olemattomia. Tuhannet toiveikkaat kirjoittajat lähettävät joka vuosi käsikirjoituksiaan

kustantamoihin ja haaveilevat kirjailijan tittelistä. Osa heistä ajattelee varmasti kuten minä: olisinpa vapaa kirjailija!

Freelancer-kirjoittajia tutkinut Irene Pakkanen (2011, 71) esittää, että itsemääräämisoikeus ja riippumattomuus ovat yrittäjän päässä oleva illuusio, joka auttaa jaksamaan ja selviämään taloudellisesti ja henkisesti raskaiden aikojen yli. Pakkanen vertaa freelance-kirjoittajia yrittäjiin, mikä vielä muutama vuosi sitten olisi nostattanut hiukset pystyyn kaikilta vanhan koulun konkaritoimittajilta. Omasta kokemuksestani tiedän, että vielä 1990-luvulla sana "yrittäjä" oli lähes kirosana osalle toimittajakuntaa. Niin luovan ammatin kuin kirjoittamisen ei katsottu mitenkään voivan olla tekemisissä yrittäjyyden kanssa. Nuoret toimittajat ovat tässäkin asiassa toista maata ja ymmärtävät, että ammattikirjoittajaksi aikovalla on sitä paremmat edellytykset menestyä myös taloudellisesti, mitä selkeämmin hän ymmärtää olevansa yrittäjä.

Pakkanen lainaa Sampo-pankin Nero Partnersilla teettämää tutkimusta, jonka mukaan suomalaista yrittäjää motivoivat työn vapaus ja itsenäisyys sekä mahdollisuus toteuttaa unelmiaan (Pakkanen 2011, 71). Samat asiat motivoinevat myös niitä, jotka haluavat tulla vapaiksi kirjailijoiksi - esimerkiksi minua.

1.2 . Mitä kirjailijan elämästä tiedetään?

Kirjailijan elämästä on kirjoitettu paljon mutta tehty melko vähän tutkimusta. Seuraavassa esittelemäni tutkimukset antavat kuitenkin runsaasti tietoa siitä, millaista vapaan kirjailijan elämä on ja vastaavat näin ainakin puoleen omasta tutkimuskysymyksestäni.

Elina Jokinen (2010) tutki apurahoituksen merkitystä suomalaiskirjailijoille vuosituhanen vaihteessa. Tutkimus tuo selvästi esiin sen, miten tärkeää julkinen tuki on kirjailijaidentiteetin kehittymiselle ja miten se on monille kirjailijoille ratkaiseva tekijä vapaaksi kirjailijaksi jättäytymisessä. Jokinen antaa myös näkökulman siihen, miksi kirjailijan elämää koskevaa tutkimusta on vähän: kirjallisuudentutkimuksen on täytynyt todistella olevansa pätevää tiedettä, jolloin tekijään tai teosten syntyhistoriaan keskittyvä tutkimus on vaikuttanut uskottavuuden kannalta haitalliselta. Erityisesti on karsastettu sellaista tutkimusta, jossa kirjailijaa itseään on haastateltu. (Jokinen 2010, 49-50.) Tällainen näkökulma tuntuu minusta kirjoittajana oudolta, joskin kuuluu erityisesti tekijän kuolemaa korostaneeseen, 1950-luvulla levinneeseen uskriittiseen kirjallisuudentutkimukseen.

Nora Ekströmin (2011) tutkimus kirjoittamisen opettamisesta tuo esiin myös myyttistä kirjailijakuvaa ja sen vaikutusta kirjailijan toimeentuloon. Kun kirjailija nähdään inspiraation vallassa työtään puseravana poikkeusihmisenä, se samalla aiheuttaa sen harhaluulon, ettei kirjailija tarvitse työstään palkkaa (Ekström 2011, 182). Vaikka näkemys tuntuu sopivan paremmin menneen ajan runotyttöromaneihin kuin tämän päivän kirjailijan ammattiin, se vaikuttaa yhä ja ammattikirjoittajia samoin kuin muita taiteilijoita pyydetään varsin yleisesti tekemään ilmaista työtä.¹ Tämän asian eteen joutuminen voi myös vapaalle kirjailijalle olla katkera yllätys.

Kirjailijan elämästä tehtyjen tutkimusten esimerkit kertovat Krohn-suvun kirjoittavista naisista, erityisesti Aino Kallaksesta, mutta myös Helmi Krohnista ja

¹ Katso esim.: www.talouselama.fi/uutiset/tuntuu-loukkaavalta-mtv-ministerio-tarjosi-piirtajalle-toita-ruokapalkalla-

Aune Krohnista. Kaikki kolme olivat 1800-luvun lopulta aina 1960-luvulle vapaita kirjailijoita. Heistä vain Aino Kallas (Krohn, 1878-1956) oli naimisissa vuodesta 1900 puolisonsa Oskar Kallaksen kuolemaan 1946 asti. Helmi Krohn (1871-1967) avioitui kielitieteilijä Emil Nestor Setälän kanssa 1891, mutta erosi hänestä 1913 ja elätti sen jälkeen itsensä ja kolme lastaan yksinhuoltajana. Nuorin sisarista, Aune Krohn (1881-1967) ei avioitunut koskaan. Erityisesti Aunen elämä jatkuvine rahahuolineen (jotka tosin olivat tuttuja muillekin siskoille) ja kirjoitustöiden haalimisena mistä milloinkin aina vanhuuteen saakka tuntuu nykyajan ammattikirjoittajastakin kovin tutulta.

Maarit Leskelä-Kärki (2006) tutki Krohnin siskosten kirjeenvaihtoa ja esitti näiden valossa kulttuurihistoriallisen analyysin naisten kirjailijaksi tulemisesta ja kirjailijana elämisestä. Tutkimus tuo esiin vielä tänäänkin vaikuttavan, 1800-luvun lopulla voimistuneen jaon kirjoittamisen eri muotojen sekä kirjailijoiden ja amatöörien välillä. (Leskelä-Kärki 2006, 55.) Nykyään kirjailija mielletään nimenomaan kirjojen kirjoittajaksi, mutta aina ei ole ollut näin. 1800-luvun alkupuolella minäkin olisin voinut esittäytyä kirjailijaksi vain siksi, että kirjoitan työkseni; vaivalloista kirjojen kirjoittamista ei olisi tarvittu vapaan kirjailijan identiteettiin.

Vesa Vareksen (2005) tutkimuksessa tarkastellaan Helmi Krohnin elämää syntymästä vuoteen 1913 asti. Tutkimus keskittyy vuosisadan vaihteen sivistyneistöä hallinneeseen velvollisuusetiikkaan ja sen vaikutukseen Helmi Krohnin elämässä ja kirjailijan työssä. Keskeinen näkökulma tutkimuksessa on se, mitä velvollisuus, vastuu ja vapaus Krohn-Setälälle todella merkitsivät. Kukapa kirjailija, erityisesti naispuolinen, ei tuntisi sitä ristivetoa, joka syntyy erilaisten rooliodotusten ja omien halujen ja kaipuiden välille? Miten ne vaikuttavat kirjailijan kokemaan vapauteen?

2. Tämän takia ja tällä tavoin

2.1. Keskeiset tutkimuskysymykset

Haluan selvittää, millaista vapaan kirjailijan elämä on ja kannattaako siihen pyrkiä. Omien kokemusteni pohjalta kuvittelen, että kirjoittajan elämässä tapahtuu muutoksia parempaan suuntaan siinä vaiheessa, kun hän jää vapaaksi kirjailijaksi; mahdollisuus päättää omasta päiväjärjestyksestä on entistä vapaampi, kirjoittaja voi keskittyä pääasiassa vain sellaiseen työhön, joka tuo tyydytystä ja elämä yleensä tuntuu onnellisemmalta.

Keskeiset tutkimuskysymykseni koskevat sitä, millaiseksi kirjoittaja on kuvitellut vapaan kirjailijan elämän ja miten todellisuus on vastannut kuvitelmia.

2.2. Tutkimusmenetelmät

Haastattelin tutkimustani varten vuodesta 1992 vapaana kirjoittajana ja kirjailijana työskennellyttä Kirsti Ellilää. Valmistin joukon haastattelukysymyksiä (liite), jotka kävimme haastattelun aikana läpi. Valmiista kysymyksistä huolimatta pyrin haastattelussa siihen, että haastateltava voi mahdollisimman vapaasti ja ohjailematta kertoa työstään ja elämästään.

Kirjallisina lähteinä käytin kirjailijoista ja toimittajista tehtyjä tutkimuksia. Muuna kirjallisena aineistona käytin kirjailijoiden elämästä ja työstä kertovia teoksia sekä kirjoittajaoppaita.

Muuna aineistona käytin lehtiartikkeleita sekä internet-keskusteluja.

Olen käyttänyt hyödyksi myös omaa, pitkää kokemustani vapaana kirjoittajana.

Tutkimusmenetelmäni on hermeneuttinen, tulkitseva ja ymmärtämään pyrkivä.

3. Ulkokirjalliset utopiat

Olin kahdeksan- tai yhdeksänvuotias. Opettaja seiso i keskellä luokkaa minun sinisellä paperilla päällystetty ainevihkoni käsissään.

- Pirkosta tulee varmaan isona romaanikirjailija, hän sanoi.

Siitä hetkestä lähtien aloin ajatella, että tulen aina kirjoittamaan. En kuitenkaan ajatellut, mitä kirjoittaisin, ajattelin enemmän elämäni kirjailijana. Näin itseni kuuluisana, ihailtuna, lehtien ja jopa television haastattelemana. Äiti olisi ylpeä minusta ja voisin ostaa hänelle valkoisen Mercedes Benz -auton, jolla ajaisimme yhdessä kirjastoon.

Näin kaukaa katsoen lapsuuden haaveillani ei ollut mitään tekemistä kirjoittamisen kanssa. Se, että olin näppärä ainekirjoittaja, antoi luvan haaveilla kirjailijan ammatista, jossa tärkeintä siinä vaiheessa oli itse titteli ja kaikki se "hieno", mitä siihen mielestäni liittyi.

Kuvitelmani eivät syntyneet tyhjästä. Kotona kirjailijoita ja näyttelijöitä arvostettiin ja heistä puhuttiin hyvin kunnioittavasti. Meillä luettiin paljon ja meitä lapsia tuettiin kirjoittamisessa sikäli kuin tavallisessa työläisperheissä pystyttiin. Myöhemmin ymmärsin, että taiteilijoiden ihailu perustui vanhempieni omiin, kariutuneisiin haaveisiin: äiti harrasti nuorena näyttelemistä ja sai suorituksistaan kehuja, mutta ei mitenkään voinut päästä teatterin ammattilaiseksi. Isä kirjoitti runoja ja novelleja ja uskon, että hän on haaveillut kirjan kirjoittamisesta. Taiteilijat olivat siis vanhempieni silmissä ns. parempia ihmisiä, sellaisia, jotka olivat yltäneet merkittäviin, heidän itsensä ulottumattomissa oleviin saavutuksiin.

Haave kirjailijan elämästä jäi henkiin. Jos lapsena ja vielä nuorena aikuisenakin olisin osunut lukemaan Mika Waltarin opasta Haluatko kirjailijaksi ja kohtaa, jossa hän väittää, että vaikka suomalaiset ovat innokkaita kirjoittajia, on mahdollisuus tulla suureksi kirjailijaksi pienempi kuin voittaa päävoitto raha-arpajaisissa, en olisi uskonut. (Waltari 2005, 15.)

Myös ammattikirjailijaksi päätyneellä Kirsti Ellilällä on ollut haaveita. Ellilä julkaisi esikoisteoksensa 1994 ja on sen jälkeen julkaissut kymmenen aikuisten romaania sekä 15 lasten- ja nuortenkirjaa.

Ja sit tietysti mulla oli kuvitelmia, mä kuvittelin, että ei pelkästään se, että mä saan sen kustannettua vaan et siitä tulee menestys ja musta tulee kuuluisa ja rikas ja kaikkii tämmösiä kuvitelmia.(Ellilä 2016.)

Omissa, epämääräisissä kuvitelmissani vapaus tarkoitti elämää, jossa kukaan ei määrää. Vapaan kirjailijan elämästä haaveileville - nykyään myös minulle - vapaus on enemmän mielentila kuin ulkoisten olosuhteiden summa. Eräs vapaan kirjailijan työstä haaveileva nimetön nettikeskustelija muotoili asian siten, että vapaus on hänelle mahdollisuus kirjoittaa aamupäivisin kirjaa ja tehdä iltapäivisin työtä, josta saa rahaa. (Vapaa kirjailija, luettu 17.12.2016.)

Kirjailija-toimittaja Anu Holopainen sai ensimmäisen myönteisen julkaisupäätöksen vuonna 1996. Kustantamon kirjeen lukemisen jälkeen Holopainen kertoo hyppineensä ilosta ja kuvitelleensa tulevaa elämäänsä kirjailijana: hän näki itsensä merenrantahuvilan terassilla samppanjalasi vieressään, naputtelemassa suurteoksia toisensa jälkeen. (Holopainen, 2010, 282.) Holopaisen kuvitelmassa näkyy se, mikä minuakin houkuttaa, mahdollisuus valita asuinpaikka mistä tahansa, vaikka meren rannalta. Ei kovin realistista, mutta mukava kuvitelma.

4. Kirjailijaelämää

4.1. Vapaallekin kaikki maksaa

Vapaus voi olla ideaali ja utopia, mutta rahan tarve on todellisuutta. Vaikka omat haaveeni kirjailijuudesta olivat monelta osin utopistisia käsitin silti, että rahatta en tulisi toimeen. Vaikka 1990-luvun puolivälissä kirjoittamani lastenkirja olisi hyväksytty kustannettavaksi ja vaikka se olisi osoittautunut myyntimenestykseksi, en olisi elänyt siitä saamillani tuloilla kuin pari kuukautta. Tuskinpa olisin rohjennut heittäytyä vapaaksi kirjailijaksi kuten Sami Parkkinen, joka julkaisi esikoisnovelliteoksensa 1987 ja jätti saman tien sekä yliopisto-opintonsa että työnsä rautakaupassa (Parkkinen 2007, 144). Hän kertoo, miten päätti välittömästi olla vain ja ainoastaan vapaa kirjailija, taloudellisista realiteeteista piittaamatta. Asiat kyllä järjestyvät jotenkin, hän tuumi. Muutaman vuoden päästä hän oli omien sanojensa mukaan vikkeliäliikkeinen ja energinen nuori alkoholisti ja viiden vuoden vapaan kirjailijuuden jälkeen täydellisen työkyvytön. (Parkkinen 2007, 145-146.)

Parkkisella on kuitenkin eräs ominaisuus, jota ihailen ja joka nähdäkseni edesauttaa kirjailijanuralle pääsyä: rohkeus. Hän on romanttismyyttisen kirjailijakuvan henkilöitymä, taiteilija, jonka on oltava niin sanotun normaalielämän ulkopuolella. Tällaista kirjailijakuvaa on hahmotellut mm. Andrew Bennet teoksessaan *The Author*: "oikea" kirjailija on aikaansa edellä, tekee arveluttavia ratkaisuja ja saa arvostusta ehkä vasta kuolemansa jälkeen. (Bennet 2005, 59.) Ajattelen, että jos vapaasta kirjailijuudesta haaveileva ei yhtään uskalla heittäytyä eikä luottaa siihen, että "asiat järjestyvät" voi olla, ettei hän koskaan tunne oloaan riittävän varmaksi uskaltaakseen hypätä.

Samaa rohkeutta ja vimmaa kuin Parkkisella, oli myös nuorella Timo K. Mukalla. Vuonna 1963 hän tarjosi romaanikäsikirjoitustaan *Maa on syntinen laulu* Kansankulttuuri Oy:n kirjalliselle osastolle ja toivoi, että päätös tehtäisiin pikaisesti: tuleva kirjailija eli äitinsä kustannuksella ja kun äitikin sai rahat sosiaalihuollolta, tilanne oli todella tiukka. Toisaalta kirjoittaminen ei onnistuisi lainkaan, jos Mukan olisi mentävä töihin; vain kansakoulun käyneenä hän ei saisi sellaisia töitä, joiden jälkeen jaksaisi vielä kirjoittaa. (Mukka 2012, 76-77.) Sen, joka haluaa kiihkeästi kirjailijaksi, on tehtävä joskus ratkaisuja, jotka näyttävät huonoilta. Jos sosiaalihuolto ei olisi avustanut Mukan äitiä, jos Mukan olisi ollut pakko mennä töihin, olisiko meillä silloin yksi merkittävä kirja vähemmän?

Kirsti Ellilä uskalsi tehdä hyppynsä vapauteen koska oli pohjustanut sen hyvin. Hän työskenteli kulttuurisihteerinä ja kirjoitti siinä ohessa novelleja *Kolmio-kirja* -kustantamolle. Ahkerana kirjoittajana Ellilä pääsi novelleilla kohtuullisiin ansioihin ja kun hän 1992 päätti jäädä pois vakituisesta työstä, hän tiesi tulevansa toimeen. (Ellilä 2016.) On kuitenkin huomattava, että tässäkin tapauksessa vapaalla kirjailijalla oli kirjojen kirjoittamisen lisäksi muuta kirjallista työtä, josta sai rahaa. Teoriassa olisin itsekkin voinut tehdä kuten Ellilä, mutta olisiko ahkeruuteni ja sinnikkyuteni riittänyt, sitä en tiedä tai ehkä sen on jo historia todistanut.

Krohnin sisaruksille kirjoittaminen oli paitsi kulttuurikodista omaksuttu perintö ja elämäntehtävä, myös keino ansaita rahaa. Erityisesti tämä korostui Helmi Krohnin ja Aune Krohnin kohdalla, joiden vielä korkeassa iässä oli pakko yrittää saada kirjoitustuloja. Vielä 1950-luvun puolivälissä, yli 80-vuotiaana, Helmi Krohn säikähti, kun Otava kaavaili joululehtien lopettamista. Lehtiin kirjoittaminen oli tuonut tuloja sekä Helmille että hänen pikkusiskolleen. (Leskelä-Kärki 2006, 466.)

Aino Kallakselle rahasta tuli lähes pakkomielle 1920-luvulla, jolloin perhe asui Lontoossa Oskar Kallaksen Viron lähettilään työn takia. Kirjeissään ja päiväkirjoissaan Aino tuskailee alituista rahapulaa ja tunnustaa, että jos aikaisemmin halusikin kuuluisuutta, hän nyt haluaa vain rahaa. (Leskelä-Kärki 2006, 468-469.) Kolmesta sisaresta Aino oli kuitenkin se, joka sai eniten apurahoja ja jonka puolisoilla oli jatkuvasti palkkatyö.

Rahapula on varsin tuttua myös minulle. Selasin vanhoja päiväkirjamerkintöjäni ja hyvin usein olen näköjään kirjoittanut rahasta: kuinka paljon olen saanut rahaa tai kuinka paljon luulin saavani mutta en saanutkaan. Valittelen, etten pysty ostamaan itselleni mitään ja huolehdin tulevasta, miten taas selviämme.

Päiväkirja palauttaa mieleeni asioita, jotka olen onnellisesti unohtanut. Nyt, kun velat on maksettu ja lapset ovat aikuisia, kirjoittamisella on helpompi tulla kohtuullisesti toimeen. Jälkikäteen ajatellen tuntuu liki ihmeeltä, että selvisimme asunto- ja mökkiveloista ja saimme lapset asiallisesti huolehdittua aikuisiksi. Puolisoni on käynyt koko ajan "oikeissa" töissä, mutta pelkästään hänen palkallaan tätä kaikkea ei olisi tehty. Omat, kirjoittamalla ansaitut tuloni ovat olleet tärkeä lisä perheemme toimeentuloon. Tässä suhteessa asemani on hyvin lähellä vapaan kirjailijan asemaa joskaan kirjailijoiden saamat apurahat eivät ole minun ulottuvillani.

Kirjailija Hannu Raittila kertoo omista vapaushaaveistaan teoksessaan Kirjailijaelämää. Hän kertoo, miten suunnitteli pääsevänsä tilanteeseen, jossa kirjoittaisi kirjan vuodessa ja eläisi sillä. Hän tajusi kuitenkin jo heti esikoiskirjansa jälkeen, ettei se ole mahdollista. Kolme kirjaa julkaistuaan hän laski kirjojen tuottamien tulojen olleen kymmenen prosenttia teollisuuden keskivuosiansiosta - normaaleja kirjailijan tuloja siis. (Raittila 2006, 107.)

Kirsti Ellilä on saanut muutamia apurahoja, mutta hankkinut pääasiallisen toimeentulonsa kirjoittamalla vuodesta 1992 lähtien. Hän kuvaa toimeentuloaan hyväksi ja perustelee sen pienillä menoilla. (Ellilä 2016.) Vapaalle kirjailijalle - tai kenelle tahansa - on ilman muuta eduksi, jos tulee vähällä toimeen. Itse lainasin aikoinaan kirjastosta Marttojen julkaiseman Penninvenyttäjän oppaan ja totesin, että olisin yhtä hyvin voinut itse kirjoittaa sen.

4.2. "En missään tapauksessa vaihtaisi"

Vapaa kirjailija kamppailee samojen taloudellisten realiteettien kanssa kuin kaikki muutkin. Siinä, missä tämän päivän työmarkkinoita kuvataan entistä pirstaleisemmiksi ja epävarmemmiksi, vapaalle kirjailijalle tämä on ollut arkipäivää aina.

Kun rikastuminen ei tunnu kirjailijan ammatissa realistiselta, täytyy siinä olla muita puolia, jotka vetävät. Omissa haaveissani päällimmäisenä on ajatus täydellisestä itsemääräämisoikeudesta sen suhteen, millaisia töitä teen ja milloin. Kirsti Ellilä kertoo olevansa tässä suhteessa melko vapaa ja pystyvänsä pitkälti päättämään vapaasti, kirjoittaako ja jos, niin mistä ja milloin.

Erittäin vapaa koska valitettavasti en oo saanu semmosta asemaa, että olisin tehnyt jonkun valtavan megamenestyksen jota kustantamo odottaa, että sitä samaa kerran vuodessa tai kaksi kertaa vuodessa eikä myöskään lukijat odota, että mä en oo myöskään suosioni vanki. Se on tietysti ikävää, mutta siinä on positiivisiakin puolia. Tää hommahan menee mulla niin, että mä mietin mikä mua kiinnostaa ja sit mä alan kirjoittaa siitä. (Ellilä, 2016.)

Irene Pakkasen tutkimat freelancetoimittajat, joita pitkälti voi verrata vapaisiin kirjailijoihin, korostavat vapauden merkitystä ammatinvalinnassa. Pakkasen tutkittavat ilmaisivat juuri vapauden olevan se voima, jonka turvin he jaksavat

työskennellä freelancereina. Tutkittavien mukaan se, että työllistyminen, niin vaikeaa kuin se onkin, on omista käsissä, on tärkeää. (Pakkanen 2011, 71.)

Tunnistan tämän omassa elämässäni. Tosin minulla ei ole mitään sitä vastaan, että toimeksianto tulee annettuna, mutta sillä jatkuvalla epävarmuudella, että palkka on suoraan verrannollinen todelliseen, tehtyyn työhön on oma, kummallinen viehätyksensä. Vapaa kirjailija tosin ei voi nauttia edes tästä, sillä vuosienkin työ voi jäädä ilman korvausta, jos kirjaa ei julkaista tai jos sen tekemiseen ei ole saanut apurahaa.

Helmi Krohnille henkinen ja fyysinen vapaus koitti vasta avioeron myötä. Vuonna 1912, oleskellessaan avioerosäädösten pakosta ulkomailla hän kirjoitti Aino-siskolleen ja riemuitsi siitä, miten vasta nyt tuntee saavansa oman kodin ja olevansa täysin vapaa. (Vares 2005, 264.) Vaikka vapaus tässä kontekstissa näytti ensisijaisesti vapaudelta avioliiton kahleista, se tarkoitti myös vapautta omaan työhön ja ajatteluun.

4.3. Säännöllistä työtä pyjama päällä

Päiväjärjestykseni on hyvin säännöllinen. Luen aamulla lehden ja juon kahvia. Otan kolmannen kahvimukillisen mukaani, kiipeän yläkertaan työhuoneeseeni ja avaan koneen. Työpäiväni on alkanut, vaikka minulla on vielä yöpuku päällä.

Myös Ellilä kertoo säännöllisistä työpäivistä. Hän panee vielä minuakin paremmaksi ja avaa koneen heti herättyään. Aamukahvinsa ja -puuronsa hän nauttii koneen edessä. Ellilä kirjoittaa viitenä päivänä viikossa aamusta niin pitkälle kuin jaksaa. Vaihtelua tuovat opetustyöt joita hän tekee muun muassa avoimessa yliopistossa. (Ellilä, 2016.)

Vapaana kirjoittajana kohtuullisen toimeentulon hankkiminen edellyttää ahkeruutta ja kurinalaisuutta. Tähän sisältyy selvä paradoksi: me vapauden

ihannoijat pakotamme itsemme noudattamaan säännöllistä päiväjärjestystä ja tekemään usein pitempiä työpäiviä kuin ns. normaalitöissä olevat. Tässä näyttää toteutuvan jo Immanuel Kantin väittämä siitä, että jokainen taito jolla tuotetaan taideteoksia, vaatii sääntöjä. (Virkkala 2013, 279.) Kant puhuu aiheesta nerouteen nojaavan taideteoriansa yhteydessä, mikä toisaalta tuntuu vievän vapauden ja sääntöjen suhteesta käytävän keskustelun melko kauas arkisesta kirjoittajan työstä - se kun usein saa innoituksensa enemmän taloudellisista realiteeteista kuin neroudesta.

Kotona kirjoittava ihminen joutuu raivaamaan itselleen tilaa niin konkreettisesti kuin kuvaannollisesti. On oltava itsekäs ja tehtävä selväksi, että kirjoittaminen on työtä, joka vaatii aikaa ja työrauhan. Ellilä kertoo, että varsinkin uran alkuvaiheessa hän joutui "lyömään kynsille" ihmisiä, jotka kuvittelivat, että koska hän nyt on kotona, hänellä on aikaa hoidella jos joitakin asioita. (Ellilä 2016.) Tiedän tunteen, vaikka olenkin päässyt tässä suhteessa aika vähällä. Tiedän myös sen, että ammatillinen itsetunto pitää itse kehittää, antaa itse arvo ja merkitys omalle työlleen, sillä ulkopuolelta sitä ei juuri tule ellei satu olemaan hyvin menestynyt kirjailija.

Perheelliselle kirjailijalle työrauhan järjestäminen vaatii ymmärrystä muilta perheenjäseniltä. Perheen ja kirjailijantyön yhdistäminen ei aina edes onnistu, kuten Eeva Haapaniemi ja Merja Kuusela totesivat tutkimuksessaan vuonna 1989. Kirjailijoista, joita he haastattelivat, suuri osa koki perheen ja kirjailijantyön yhdistämisen hankalaksi. Useimmiten tätä mieltä olivat naiskirjailijat. Jotkut jopa sanoivat, että yhdistäminen on mahdotonta. (Haapaniemi 1989, 114.) Ellilä kertoo, että hän on valinnut tietoisesti lapsettomuuden voidakseen kirjoittaa. Kirjailijan mukaan hän uskoo olevansa äitinä niin huolehtiva, ettei kirjoittamiselle jäisi aikaa. (Ellilä 2016.)

Omissa päiväkirjamerkinnöissäni on runsaasti perheen ja työn yhdistämiseen liittyvää pohdiskelua. Kun lapset olivat pieniä, kirjoitin heidän päiväuniaikanaan, silloin, kun he olivat leikkipuistossa tai koulussa tai yöunillaan. Kirjoittamishetket olivat lyhyitä ja kiihkeästi odotettuja ja jos ne jostain syystä eivät toteutuneet, olin tavattoman turhautunut.

Aune Krohnin kohdalla lapsettomuuskaan ei antanut aikaa keskittyneelle kirjoittamiselle ja mahdollisuuksia kirjailijana kehittymiseen. Aunen osaksi tuli hoitaa kroonisesti sairasta äitiä. Äidin hoitaminen vaati jopa jatkuvaa läsnäoloa ja Aune koki, että pystyi ainoastaan käännöstöihin hoitotyön ohella. Äidin jo kuoltua Aune muisteli, miten joskus oli silittänyt toisella kädellä äidin päätä ja kirjoittanut toisella. (Leskelä-Kärki, 2006, 387.)

4.4. Pettymystä kustannuspäätöksen jälkeen

Haavekuva vapaan kirjailijan elämästä sisältää aina yhden erityisen hohdokkaan kohdan. Sen, jossa posti tuo kustantajalta myönteisen kustannuspäätöksen. Ensimmäinen myönteinen kustannuspäätös tekee vuosien työn ja haaveilun jälkeen kirjoittajasta kirjailijan, antaa oikeutuksen kirjoittamiselle ja muuttaa elämän kertaaheitolla. Tai sitten ei. Esikoiskirjaan kasatut odotukset voivat olla raikeässä ristiriidassa sen kanssa, mitä todella tapahtuu. Ellilä kuvaa tuntojaan esikoiskirjan ilmestyttyä:

Siis... se oli musertavaa, koska se oli niin suuri kontrasti niinku niille kuvitelmille mitä oli ollu. Ni tota ja sitku ei... sitä mä oon just ajatellu, et se on hyvä kun nykyajan ihmiset käy semmosii kirjoittajakurssei ja kirjoittajakoului mis ne kuulee vähän etukäteen millasta tää voi olla. Et se oli semmonen, kai se oli niinku ihan hirveetä, jotenki. (Ellilä 2016.)

Ellilä pettyi esikoiskirjan saamaan vähäiseen huomioon ja markkinointiin. Nyt hän jo tietää, että kirjailijan kannattaisi liikkua näkyvästi kulttuuripiireissä ja

markkinoida itseään ja kirjojaan oma-aloitteisesti ja uutterasti. Hän pitää sitä kuitenkin itselleen vieraana ja kokee, että se veisi liikaa aikaa kirjoittamiselta. (Ellilä 2016.)

Kirjailija Mari Mörö julkaisi esikoisnovellikokoelmansa 1990-luvun alkupuolella. Hän jakaa Ellilän kokemuksen esikoispettymyksestä ja kertoo, ettei kirjaa markkinoitu millään tavalla eikä hän kirjailijana hyötynyt siitä mitenkään. Ennakkomaksut oli syöty ja kirjailijalle selvisi nopeasti, mitä "mahdolliset muut alaan liittyvät työt" saattoivat tarkoittaa. (Mörö 2007, 117.) Mörö lisää vielä, että hänen poikansa luuli pitkään, että äidin ammatti on kotiäiti. Samaa luulen omien lasteni kuvitelleen.

5. Johtopäätökset

Lapsuuden haaveeni kirjailijan elämästä oli hyvin ulkokirjallinen ja vahvasti romantisoitu. Jo tuolloin se kuitenkin sisälsi oletuksen siitä, että kirjailija on vapaa tekemään mitä haluaa. Juuri se viehätti ja kiehtoi lasta, jonka oli vaikea mahtua kodin ja koulun määrittelemiin raameihin.

Nyt, kun olen monta vuosikymmentä jo elänyt vapaana kirjoittajana, kaikki romantiikka on karissut asian ympäriltä. En ole koskaan epäillyt, etteikö kirjoittaminen olisi minulle paras mahdollinen työ, mutta vielä siitä puuttuu yksi ulottuvuus: haluan edelleen vapaaksi kirjailijaksi.

Tutkimukseni ja omien kokemusteni pohjalta tiedän, että vapaaksi kirjailijaksi ei kannata pyrkiä rahan eikä arvostuksen toivossa. Vapaan kirjailijan asemaan ei kannata pyrkiä myöskään siksi, että saisi julkisuutta ja mainetta. Ainoa syy, miksi vapaaksi kirjailijaksi todella kannattaa pyrkiä on aseman suoma mahdollisuus tehdä sitä, mistä saa syvimmän tyydytyksen: kirjoittaa sitä, mitä tahtoo, luoda

uutta omista lähtökohdistaan. Työnteon ulkoiset puitteet ja reunaehdot eivät välttämättä vaikuta sen kummemmilta tai vapaammilta kuin ns. palkkatyössä olevien, mutta elämän laatu on parempi tekijän kokeman elämönhallinnan takia. Mielikuvitus voi vapaudessaan olla sopusoinnussa ymmärryksen lainmukaisuuden kanssa, sanoo Kant. (Virkkala 2013, 276-277.) Tulkitsen tässä "ymmärryksen lainmukaisuuden" elämän realiteettien tunnistamisena ja huomioon ottamisena samalla, kun vapautta kaipaava mieli avartaa henkisen ympäristön riittävän suureksi ja tarkoituksenmukaiseksi niin, että syntyy vahva tunne oman elämän hallinnasta ja hyvälaatuisesta elämästä.

Kirjailija Sirpa Kähkönen kertoi Pirkka-lehden kolumnissaan omasta päätöksestään jättäytyä vapaaksi kirjailijaksi. Hän oli uupunut palkkatyön ja oman kirjallisen tuottamisen yhdistelmään, mutta ei uskaltanut rahattomuuden pelossa jäädä pois töistä. Kokonaisen talven asiaa pohdittuaan hän sitten yhtenä, huimaavana hetkenä päätti hypätä. "Se päätös toi elämäni tuoksen, värin ja maun," kirjailija sanoi. (Kähkönen 2016, 98.) Kähkösen sanoista voi lukea saman viestin kuin monien muiden vapaiden kirjailijoiden - vaikka rahasta on tiukkaa, hyppy oli sen arvoinen. Kaikki kuvitelmat vapaan kirjailijan elämästä eivät toteutuneet ja elämä voi välillä olla raskasta ja vaikeaa. Kuitenkin ne hetket, jolloin kirjailija tuntee tekevänsä sitä, mitä eniten tahtoo, palkitsevat ja kuittaavat kaikki vaivat.

Menestys on ihana asia - ja kuitenkin olen jo sen ylä- tai ulkopuolella. Minun sisäinen kasvuni ei ole enää missään yhteydessä ulkoapäin tulevan tunnustuksen kanssa.

Aino Kallas 26.12.1928. (Leskelä-Kärki 2009, 36.)

Lähteet

Tieteelliset teokset

Bennet, A. 2005. *The Author*. London: Routledge.

Ekström, N. 2011. *Kirjoittamisen opettajan kertomus. Kirjoittamisen opettamisesta kognitiiviselta pohjalta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Haapaniemi, E. & Kuusela, M. 1989. *Kirjailijan työhuoneessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, E. 2010. *Vallan kirjailijat. Valtion apurahoituksen merkitys kirjailijoille vuosituhaten vaihteen Suomessa*. Helsinki: Avain.

Leskelä-Kärki, M. & Melkas, K. 2009. *Oudot naiset teoksessa Leskelä-Kärki, M., Melkas, K. & Hapuli, R. Aino Kallas, tulkintoja elämästä ja tuotannosta*. Helsinki: BTJ Kustannus.

Leskelä-Kärki, M. 2006. *Kirjoittaen maailmassa, Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki:SKS.

Pakkanen, I. 2011. *Käydään juttukauppaa, freelancerin ja ostajan kohtaamisia journalismin kauppapaikalla*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Vares, V. 2005. *Helmi Krohn 1871-1913. Naisen velvollisuusetiikka ja yksilön ratkaisu*. Helsinki:Yliopistopaino.

Virkkala, M-A. 2013. *Säännönmukaisuus ja vapaus Kantin taideteoriassa teoksessa Oittinen, V., (toim.) Immanuel Kantin filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Muut kirjalliset lähteet

- Holopainen, A. 2010. Leikkivä aikuinen. Teoksessa Heikkilä-Halttunen, P. (toim.) Luovuuden lähteillä, lasten- ja nuortenkirjailijat kertovat. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Kielitoimiston sanakirja, kolmas osa S-Ö 2012. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- Mukka, T. 2012. Annan sinun lukea tämänkin, kirjeitä 1958-1973. Lahtinen, T. (toim.). Helsinki: WSOY.
- Mörö, M. 2007. Ketjussa. Teoksessa Levola, K. (toim.) Kirjailijan työmaat. Helsinki: Tammi, 117.
- Parkkinen, S. 2007. Ensimmäiset 20 vuotta. Teoksessa Levola, K. (toim.) Kirjailijan työmaat. Helsinki: Tammi 144-146.
- Raittila, H. 2006. Kirjailijaelämää. Helsinki: WSOY.
- Waltari, M. 2005. Aiotko kirjailijaksi? Helsinki: WSOY.
- Varto, J. 1993. Platonista ja Platonin filosofiasta. Tampere: Fitty.

Lehtiartikkeli

- Kähkönen, S. 2016. Rohkenin Rodolfoksi. Pirkka-lehti 2/2016.

Internet-lähde

- <https://grafomania.wordpress.com/2012/11/15/vapaa-kirjailija-vangittu-kirjailija/>
luontipäivä 17.12.2015

Kirsti Ellilän haastattelu 23.3.2016.

Otsikko Aino Kallaksen päiväkirjasta 16.8.1926.

Liite: haastattelukysymykset.

Liite

Haastattelukysymykset

1. Millaiseksi kuvittelit vapaan kirjailijan elämän ennen kuin sinusta tuli sellainen?
2. Miten hyvin todellisuus on vastannut kuvitelmia?
3. Miten itse määrittelet vapauden?
4. Tunnetko itsesi vapaaksi?
5. Mitkä asiat tuovat elämääsi iloa ja tyytyväisyyttä?
6. Mitkä asiat vapaan kirjailijan ammatissa tuntuvat vaikeilta?
7. Onko taloudellinen toimeentulosi nyt parempaa vai huonompaa kuin ennen vapaaksi kirjailijaksi jäämistä?
8. Oletko katunut vapaaksi kirjailijaksi jäämistä?
9. Millaisista töistä toimeentulosi koostuu?
10. Oletko joskus kieltäytynyt tarjotuista töistä?
11. Miten markkinoit itseäsi saadaksesi töitä?
12. Miten määrittelet työaikasi?
13. Pidätkö vapaapäiviä?
14. Pidätkö lomiam?
15. Onko ystävyysuhteissasi tapahtunut muutoksia sen jälkeen, kun jäit vapaaksi kirjailijaksi?
16. Onko perhesuhteissasi tapahtunut muutoksia sen jälkeen, kun jäit vapaaksi kirjailijaksi?
17. Miten muut ihmiset suhtautuivat siihen, että jäit vapaaksi kirjailijaksi?
18. Onko kirjoittaminen helpompaa nyt, kun olet vapaa kirjailija?
19. Millainen päiväjärjestys sinulla on, kuvaile päivän kulku.

